

Etika

- slovo etika z řeckého *ethos* = zvyk, mrav, obyčej, ale i zvláštnost
- pojmenování etika často zaměňováno za morálku (z Ciceronova *moralis*) – to spíše praktická a předpisová stránka etiky
- další alternativní názvy: dobrověda, mravověda, mravouka – zachycují jen některou ze stránek etiky → nedostatečné
- původní řecké *ethos* – znamenalo také stáj či v souvislosti s člověkem společné místo k žití konkrétního společenství, kde se vzájemnými vztahy a interakcemi vytvářely společné obyčeje a mravy, které byly závazné jak pro celek, tak i pro jednotlivce
- etika = nauka zabývající se správným jednáním v lidském společenství
- etiku chápeme jako uplatňování normativů mravní povahy, jako množinu principů k rozhodování mravních problémů, o správném řádu lidských činů

Vývoj etiky, etika jako věda

- etika se tvaruje již v mýtickém období, navazuje na hrdinské eposy a náboženství, ale i racionální problémy řešené starými Řeky
- vývoj etiky byl totožný s vývojem filosofie
- vědecké rysy získává etika díky **Sokratovi** – ukázal, že je možné poznat, co je dobré a co zlé
- prostředkem pravdivého poznání je logický pojem → platí pro všechny – pravdivé poznání tedy možné a lze ho použít při poznávání toho, co je dobré a co zlé.
Mravní soudy jsou otázkou všeobecně platných pojmů
- předmětem etiky jako vědy je morálka, která hodnotí lidské jednání z hlediska dobra a zla a porovnává ho se svědomím člověka
- etika jako věda se snaží nalézt a zdůvodnit společné a obecné základy na nichž stojí morálka a z ní odvozené normy

Rozlišení etiky

- etika filosofická **x** etika náboženská (z vděčnosti k Bohu či bohům se odvíjí jednání člověka)
- etika heteronomní (etické zásady stanoveny z vnějšku – společenská autorita či Bůh) **x** etika autonomní (jedinec či společnost si vymezí sám etické zásady)
- individuální etika (morální otázky jedince) **x** sociální etika (morální otázky sociálních skupin)
- profesní etika – aplikuje obecná etická ustanovení – tzv. etické kodexy – na konkrétní profesionální činnost. Hovoříme pak o etice lékaře, soudce, učitele, novináře či knihovníka
- etika v nových souvislostech – např. bioetika (problémy související se vznikem a finalitou života), enviromentální etika (řeší vztah k životnímu prostředí a životu obecně)

Teleologická etika

- zahrnuje směry, podle kterých je pro posouzení etické správnosti rozhodující výsledek
- vynáší úsudky praktické – vztahují se k hodnocení vzhledem k účelu, který naše jednání přineslo
- prvně rozpracovali Platón a Aristoteles, později rozvíjena v Tomismu: posledním cílem má být pro člověka Bůh jakožto nejvyšší dobro
- nejvýznamnější směr – **utilitarismus** – J. S. Mill: člověk se rodí do organizované společnosti a účastní se společné práce → sílí vědomí, že má s ostatními společné cíle → zvyká si dávat jim přednost před svými vlastními.
- **pravidla:**
 - princip maximalizace blaha: správné jednání je takové, které přinese co největší užitek a štěstí co možná nejvíce lidem

Deontologická etika

- vyhodnocuje správnost jednání podle úmyslu, nechává stranou konkrétní dopady
- etické principy umístěny do rozumu, bez vazby na empirii
- Kant – činy mají být konány z povinnosti → takové jednání nemá svoji hodnotu v účelu, který má být dosažen, ale v principu chtění, podle něhož se rozhoduje → záleží na úmyslu
- spory - které zásady jsou správné? → v praxi se posuzují alternativní řešení problému podle pravidel. Pokud se pravidla dostávají do sporu, musí se hledat pravidlo nadřazené
- mravní řád je součástí uspořádání vesmíru a je neměnný – víra v existenci univerzálně platného mravního řádu
- **pravidla:**
 - akarma (hinduistická etika) – jednání je konáno proto, že je v souladu s mravním řádem, nikoliv pro zisk
 - zlaté pravidlo (judaisticko-křesťanská etika) – co chceš, aby jiní nečinili tobě, nečiň ty jiným

Deontologická etika

- kategorický imperativ (Kant) – jednej tak, aby maxima tvé vůle vždy mohla být zároveň zákonem obecného zákonodárství. Jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel a nikdy jako prostředek
- pravidlo zlaté střední cesty (Aristoteles) – zjisti co nejvíce a vše rozumově zvaž. Vyhni se extrémům, správné jednání leží uprostřed
- **kritika:**
 - chybí vyjasnění odkud brát principy povinností, co brát za povinnost a v jakém pořadí důležitosti jednotlivé příkazy brát – jakou mají mravní závaznost
 - závislost na neprokazatelných hodnotách, intuitivně nazřených, a na víře
 - strnulost pravidel (má disident u výsledku mluvit za každých okolností pravdu?)

Kontraktarianismus, Hedonistická etika

- **kontraktarianismus** – teorie smlouvy. K tomu co je správné můžeme dojít na základě smlouvy či společenské dohody
- v etice jde o dodržování dohodnutých práv, která garantuje stát. Před vznikem státu nutně musela existovat anarchistická válka
- spravedlivé jednání vede k vytváření spravedlivé společnosti
- **pravidla:**
 - princip univerzalizace (Habermas) – platnost normy podmíněna akceptací veškerých následků a vedlejších účinků od všech zúčastněných
 - etika diskurzu – norma by dosáhla souhlasu všech zúčastněných, kdyby se mohli diskurzu účastnit
- **hedonistická etika** – původně řečtí kyrenaikové – hledají libost. Nutno volit mezi dvěma rozkošemi → nutno srovnat, která je větší. Moudrý názor umožňuje volit správně, užívat rozkoše a nedat se jí ovládnout
- Hegesias – srovnával rozkoše → každá přináší i nepříjemné zážitky → nemají cenu → ani život nemá cenu. Mnoho jeho posluchačů spáchalo sebevraždu
- dnes – ve společnosti nejrozšířenější, smyslová rozkoš, heslo užívej, dokud je čas, co se užít dá, kdo ví, co bude zítra. S penězi všechny požitky dosažitelné – nejvyšší ceněný prostředek. Stoupenci Satanistické církve

Relativistická etika

- odmítá univerzální etické hodnoty, patří sem i teorie smlouvy
- **postmoderní etika** – hlavní moderní směr: víra v univerzální platnost etických hodnot pramení z ideologie, legitimizující politický nátlak. Je neetické takovou víru zastávat
- Každý etický soud je individuální – vychází z interpretace jednotlivce. Jsme-li svědky jednání, které nám připadá nesprávné, můžeme ho odsoudit právě jen z hlediska vlastního názoru
- **kritika:** je nám dáno mravní předporozumění (intuitivní rozlišení dobra a zla), které předchází kulturní interpretace → kritika univerzální platnosti hodnot je jen dalším pokusem o vytvoření univerzální hodnoty
- **anarchistická etika** – opakem socialistických principů. Základní princip – vzepření se každému tlaku, donucení, vládě. Socialismus chce vytvořit vládu nejnebezpečnější, protože nepřemožitelnou – vláda organizované společnosti nad jedincem → uspořádaná organizace → donucování, násilí, nadvláda. Organizaci nutno odmítnout, anarchistům jde o spolupráci bez tlaku, o svobodnou součinnost jednotlivců

Technologie, technika a etika

- na poli techniky stále mocnější technologie. Stávají se běžnou součástí našeho každodenního života:
 - působí změny v tempu života
 - ovlivňuje řešení každodenních starostí
 - působí rozsáhlé společenské změny
- největší vliv **digitální technologie** – jejich pomocí řídíme životní cyklus informace → od zrození (psaní, publikování) po zánik (vyvrácení teorií, jejich zapomenutí, cenzurní ničení inf. nosičů..)
- ani velmi vyspělé technologie neřeší veškeré problémy lidstva, nepřinášejí automaticky lepší svět pro všechny
- **technologie přinášejí nové problémy:**
 - našim prarodičům ještě zcela neznámé
 - nebezpečí ohrožující jedince
 - nebezpečí ohrožující celou společnost

Technologie, technika a etika

- inf. technologie nástrojem, který lze využít i zneužít
- inf. revoluce přináší **nová dilemata** spojená se správným jednáním a s **hledáním etických hodnot**:
 - je třeba vypracovat nové zákony a normy pro práci s inf. technologiemi a informacemi
 - vývoj technologií uniká tempu zrodu potřebných zákonů
 - legislativa zaostává za možnostmi digitálního prostředí
- názor, že nutno rozlišovat mezi technikou a jejím hospodářským, politickým a válečným užíváním
- **teolog a filosof Dominik Pecka**:
 - války nejsou vynálezem techniků
 - za zvrácenosti nese odpovědnost člověk a ne technika jako taková
 - bída současného světa způsobena ne rozmachem techniky, ale nedostatkem morálního pokroku lidstva

Technologie, technika a etika

- činnost techniků podrobena mravním zákonům jako každé lidské jednání
- mravní zákon tak ovlivňuje i to, k čemu má být technika využívána
- **filosof Rafael Capurro:**
 - technika není neutrální, stejně jako věda
 - př. rozdíl mezi inf. technologiemi a tištěnými materiály:
 - tištěné materiály je lehčí kontrolovat, proto jsou demokratičtější
 - hrozba zneužití inf. technologií, zkreslení inf. ukazuje, že nejsou neutrální, ale již implikují etickou dimenzi

Technologie, technika a etika

- **4 hlediska, dle kterých lze označit inf. technologie jako hodnoty obsahující nástroje** (dle Deborah Johnson) :
 - 1.) hledisko původu: s jakými cíly technologie vznikla, jaká je její historie? → Internet ambivalentní (původně vojenská tech., v akadem. prostředí šíří nové myšlenky, svoboda projevu)
 - 2.) hledisko symbolických významů: jaké atributy a významy jsou ve společnosti s technologií spojeny?
 - 3.) hledisko podpory určitých skupin: komu technologie pomáhá? (Internet – občanská sdružení, studenti, osamělí lidé ale i nadnárodní společnosti, teroristé..)
 - 4.) hledisko vlastností a dopadů – vlastnosti jsou či nejsou, mohou či nemohou být konzistentní s určitou formou uspořádání společnosti?

Informační etika

- svoboda projevu
- právo na informace
- proto i v informačním prostředí vzniká řád správného jednání, řád správných činů, který je zkoumán informační etikou
- u nás se jako první zajímal o tuto oblast **Karel Janoš**. Nejvýznamnější skripta Informační etika
- → inf. etika je oblast moráky, uplatňovaná při vzniku, šíření, transformaci, ukládání, využívání a organizaci informací
- podle této definice jde o etiku uplatňovanou na praktické činnosti vykonávané ve všech fázích životního cyklu informace všemi příslušnými profesemi, které mají s životním cyklem informace co do činění

Informační etika

- etika zformovaná uvnitř velmi široce vymezené skupiny profesionálů – inf. pracovníci, knihovníci, ale i žurnalisté, vydavatel či informatici, učitelé či politici.
- soustavně se inf. etikou zabývá také **Jan Činčera**
- u počátků informační etiky stojí zájem o etiku informační práce
- pojem informační etika poprvé použit v roce 1988 nezávisle na sobě dvěma autory:
 - **Rafael Capurro**: Informationnsethos und Informationsethik, zakladatel Mezinárodního centra pro inf. etiku
 - **Robert Hauptman**: Ethical Challenges in Librarianship. V roce 1992 zakládá Journal of information ethics
- inf. etika **poprvé přednášena** na University of Pittsburgh, od roku 1990 je na magisterském stupni pravidelně přednášen kurz o etice pro informační profesionály.

Informační etika

- **Cappuro** chápe inf. etiku jako:
 - **popisnou teorii** mocenských struktur a jejich vlivu na přístup k informacím a tradicím, a to nejen v současném světě, ale i v minulých epochách a různých kulturách
- inf. etika má i **hodnotící rovinu**: kritizuje morální přístupy a tradice v inf. sektoru na individuální i kolektivní úrovni
- Capurro hledá původ inf. etiky již ve starověku: V západním světě vidí **historicky tři základní problémy**:
 - antika – problém svobody projevu
 - novověk – problém svobody tisku
 - současnost – problém svobodného přístupu

Informační etika

- **inf. etika se dle Capurra zabývá:**
 - vývojem morálních hodnot v informační oblasti
 - vývojem etických konfliktů v inf. oblasti
 - skrytými rozpory a záměry v inf. teorii a praxi
 - informačními mýty a dezinformacemi
 - vysvětluje vytváření nových mocenských struktur v inf. oblasti
- **oblasti jimiž se primárně zabývá:**
 - právo na informace, obchodování s informacemi
 - ochrana soukromí, obchodního tajemství, autorských práv
 - svoboda projevu a její zneužívání
 - šíření dezinformací, lživých informací, pomluv
 - omezování lidské svobody informačními systémy

Informační etika

- **Cíle inf. etiky:**

- poukázat na potřebu etiky pro osoby pracující ve sféře informací
- tematizovat jednotlivé problémy a zapojit inf. pracovníky do dialogu → přijímání etiky
- zvýšit úroveň a profesionalitu inf. práce jako služby společnosti
- zvýšit prestiž inf. pracovníků a knihovníků
- přispět k tomu, aby inf. byly faktorem příznivě působícím na morální rozvoj společnosti
- zvýšit pocit odpovědnosti inf. pracovníků za porušování IT

Počítačová etika

- počítačová revoluce iniciovala vznik počítačové etiky - Computer ethics. Počítačová a inf. etika často nesprávně zaměňovány
- v souvislosti s prudkým rozvojem ICT požadavek na vytvoření specializované etické disciplíny řešící nové morální problémy
- **některé z těchto problémů:**
- modifikacemi starých problémů (krádež počítače jako krádež jakékoliv jiného materiálního předmětu)
- jiné po transformaci comp. technologiemi získaly nový význam (krádež softwaru – nová forma)
- některé před námi vyvstaly prvně (počítačová kriminalita)
- CE dnes slouží jako průvodce a rádce při rozhodování, jak správně užívat nových technologií a poskytuje zázemí pro řešení morálních dilemat, kterým nejen jedinci, ale i celá společnost musejí v souvislosti s informatizací čelit

Počítačová etika

- CE je chápána jako analýza přirozenosti a společenských dopadů počítačové technologie a analýza postupů pro její etické užívání
- CE spadá společně s několika dalšími specializovanými etikami jako např. etikou knihovnickou, etikou informačních systémů či etikou počítačových sítí (kybernetikou) pod IE
- kybernetika a CE souvisí s **netiquettou** – tzv. síťovou etikou, deklarující správný způsob jednání uživatelů internetu, zahrnující respektování soukromí, ohleduplnost, slušnost. Zásady při psaní e-mailů